

Ortadoğu Araştırmaları Merkezi
مركز دراسات الشرق الأوسط
Center for Middle Eastern Studies

ANALİZ291
EYLÜL 2021

KUZEY AFRİKA'DAN SAHEL'E YAYILAN GÜVENSİZLİK VE FRANSA'NIN SORGULANAN VARLIĞI

KAAN DEVECİOĞLU I FUAT EMİR ŞEFKATLİ

Telif Hakkı

Ankara - TÜRKİYE ORSAM © 2021

Bu çalışmaya ait içeriğin telif hakları ORSAM'a ait olup, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz. Bu çalışmada yer alan değerlendirmeler yazarına aittir; ORSAM'ın kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır.

Yayınlanma Tarihi: 7 Eylül 2021

Ortadoğu Araştırmaları Merkezi

Adres : Mustafa Kemal Mah. 2128 Sk. No: 3 Çankaya, ANKARA

Telefon : +90 850 888 15 20

Eposta : info@orsam.org.tr

Fotoğraflar : Anadolu Ajansı (AA), Shutterstock.

“Bandrol Uygulamasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin 5'inci maddesinin ikinci fıkrası çerçevesinde bandrol taşıması zorunlu değildir”

KUZEY AFRİKA'DAN SAHEL'E YAYILAN GÜVENSİZLİK VE FRANSA'NIN SORGULANAN VARLIĞI

Yazarlar Hakkında

Kaan Devecioğlu

İstanbul Medeniyet Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Doktora Programında eğitimine devam eden Devecioğlu'nun kitap bölümleri ve uluslararası hakemli dergilerde makaleleri yayımlandığı gibi MENA Affairs, Anadolu Ajansı, Daily Sabah, TRT World gibi pek çok uluslararası yayın organında da analizleri ve görüşleri yayımlanmıştır. Çalışma alanları; Kızıldeniz, Kuzey Afrika, Sahel, Nil Havzası, Sudan, Türk dış politikası, politik ekonomi ve güvenlidir. Ortadoğu Araştırmaları Merkezinde (ORSAM) Kuzey Afrika Çalışmaları araştırmacısı olarak çalışmalarını sürdürmektedir. İleri düzeyde İngilizce bilen Devecioğlu, Arapça ve Fransızca öğrenmektedir.

Fuat Emir Şefkatli

Lisans derecesini Yeditepe Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümünden, yüksek lisans derecesini Plymouth Üniversitesi Uluslararası İlişkiler ve Küresel Güvenlik Bölümünden almıştır. Milli Savunma Üniversitesi Atatürk Stratejik Araştırmaları Enstitüsü (ATASAREN) Strateji ve Güvenlik Araştırmaları Programında doktora çalışmalarına devam etmektedir. Çalışmalarını Libya özelinde sürdürmektedir. Özel ilgi alanları arasında Sahel bölgesindeki terör hareketleri, Kızıldeniz jeopolitiği, yumuşak güç ve kamu diplomasisi gibi konular yer almaktadır. Ortadoğu Araştırmalar Merkezi (ORSAM) bünyesinde Kuzey Afrika Çalışmaları araştırma asistanı olarak görev yapmaktadır. İleri düzeyde İngilizce ve iyi düzeyde Almanca bilmektedir.

İÇİNDEKİLER

3 GİRİŞ

5 KUZAY AFRİKA'DAN SAHEL'E YAYILAN GÜVENSİZLİĞİN KÖKENLERİ

7 LİBYA İÇ SAVAŞININ BÖLGE GÜVENLİK ALGILARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

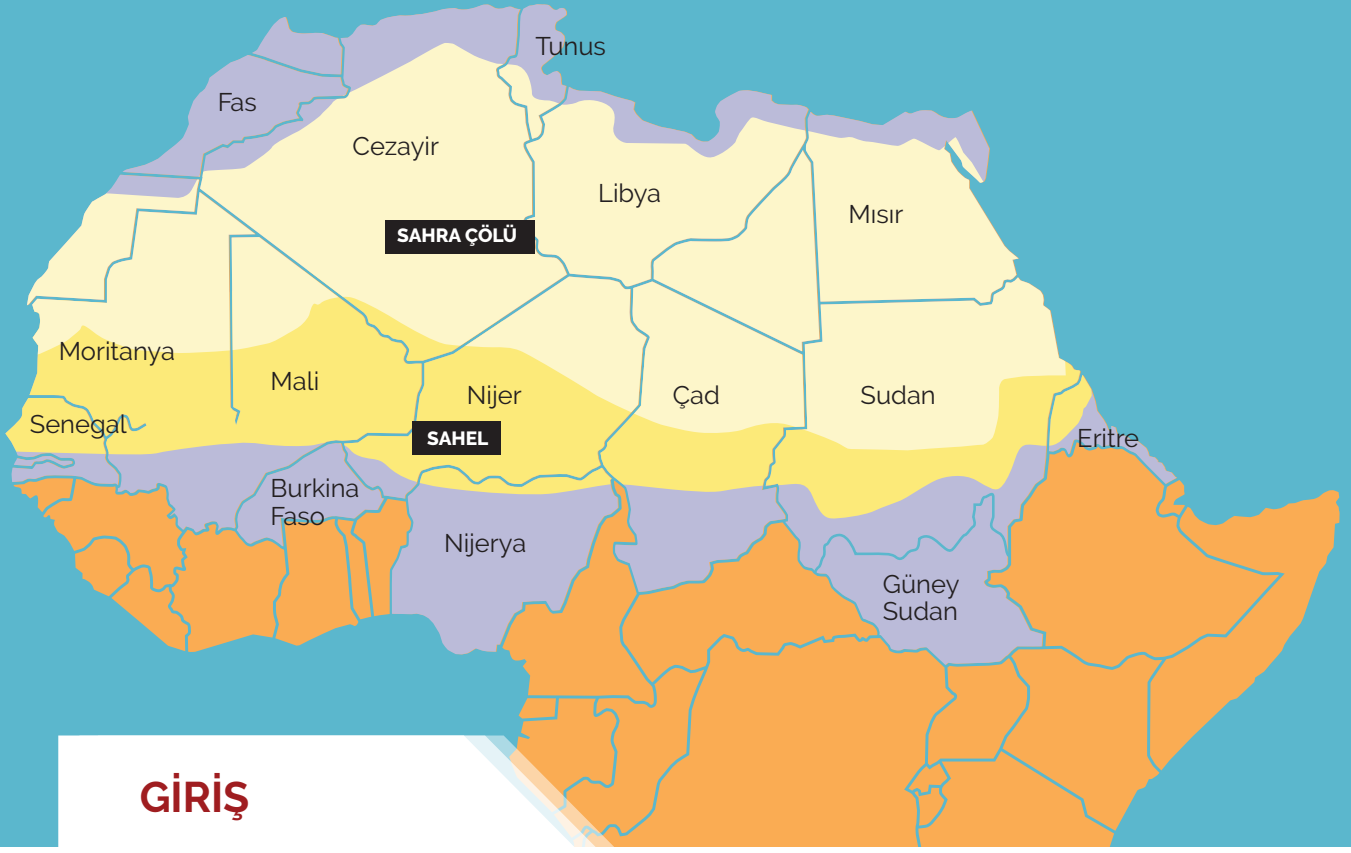
9 TEVARİK İSYANI VE SAHEL'E YANSIMALARI

11 SAHEL'DE TERÖR HAREKETLERİ

17 FRANSA'NIN SAHEL BÖLGESİNDEKİ JEOPOLİTİK VARLIĞI

19 FRANSA'NIN SAHEL'DEKİ ASKERÎ VARLIĞI VE JEOPOLİTİK MÜCADELE

23 SONUÇ

GİRİŞ

Küresel güvenlik gündeminin devlet dışı aktörler özelinde Afganistan, Suriye ve Irak gibi ülkelerde yoğunlaştığı günümüzde, Afrika bölgesindeki bazı ülkeler de artan biçimde söz konusu gündemle anılmaktadır. Özellikle Sahel olarak adlandırılan bölgede yaşanan gelişmeler ve küresel aktörlerin etkisi giderek dikkat çeken bir olgu hâline gelmektedir. Bu çerçevede tarihsel açıdan bilhassa Kuzey Afrika'dan Sahraaltına yayılan güvensizlik ortamı, Moritanya, Mali, Çad ve Nijer gibi ülkeleri de içine alan ve başta ABD, Fransa, Rusya ve Çin gibi aktörlerin de doğrudan ya da dolaylı olarak müdahil olduğu bir nüfuz mücadelesini beraberinde getirmektedir.

Senegal'den Eritre'ye dokuz ülkeyi içine alan Sahel kuşağındaki terör olayları, genel anlamda Mali, Burkina Faso ve Nijer sınırlarında ve Nijerya'nın kuzeyinde, Çad gölü havzası olarak da ifade edilen bölgede yoğunlaşmaktadır. Çoğunlukla Fransa ve İngiltere'den bağımsızlıklarını alan bu kuşaktaki ülkeler,

günümüzde yine batılı ülkelerin etkisi altında bulunmakta ancak ticari bağlamda batılı ülkelerin oluşturduğu boşluktan faydalanan Çin ile SSCB'nin dağılmasının ardından son yıllarda askeri açıdan bölgede yeniden etkinlik kuran Rusya'nın meydan okumasıyla karşı karşıya kalmaktadır.

Moritanya'dan Çad'a, Sahel'in batısı olarak ifade edilebilecek bu bölge, 2000'li yılların başlarına kadar dünyanın en güvenli coğrafyalarından birisiydi. Bu coğrafyada yaşayanlar için en büyük tehdit; yırtıcı hayvanlar, kuraklık ve kıtlıktı. Ancak günümüzde bu bölge, dünya üzerindeki terör hareketlerinin en rahat yayıldığı ve yerleştiği coğrafyalardan birisi hâline dönüşmüştür. Bu minvalde bölgede 1990'lı yıllardan IŞİD'in kurulduğu 2015 yılına kadar geçen süreçte terör hareketlerinin belirli periyotlarda aşama aşama yayıldığı ve yerleştiği görülmektedir. Takip eden süreçte ise bilhassa Mali, Burkina Faso ve Nijer sınırlarında terör olaylarının yaşandığı rapor edilmekte ve Fransa öncülüğünde batılı ve yerel kuvvetlerin

terör hareketleriyle ve kabileler arası çatışmalarla mücadeleleri devam etmektedir.

Fransız askerî kuvvetleri, 2010 yılında Libya'da Muammer Kaddafi'nin iktidardan indirilmesini takip eden süreçte Mali'nin kuzeyine yayılan aşırılıkçı gruplarla mücadele kapsamında 2012 yılında bölgeye yerleşmiştir. Bu kapsamda Fransa, 2013 yılında Serval Operasyonu, 2014 yılında Barkhan Operasyonu, takip eden süreçte ise Avrupa Birliği (Takuba), Birleşmiş Milletler (MINUSMA) ve Afrika Birliği'nin barışı koruma ve sürdürme operasyonlarıyla bölgesel güvenlik açıklarını kapatmayı amaçlamıştır. Bölgede bilhassa 2001 yılından itibaren artan ABD'nin askerî ağırlığı ise Fransa'nın söz konusu tarihte öne çıkmasıyla birlikte ilgili operasyonlar için istihbarat desteğine dönüş-

müştür. Mali'nin kuzeyinden Sahel'in batısındaki ülkelere (özellikle Mali, Nijer ve Burkina Faso) yayılan bu hareketlenmelerin tarihsel kökenleri ise temel olarak Cezayir iç savaşına ve bu bölgelerde yaşayan Tevarik halkının taleplerine dayanmaktadır.

Bu çalışma, tarihsel süreçte Kuzey Afrika'dan Sahel'e yayılan terör akışını takiben günümüzde Sahel'de yaşanan etkileşimleri ve Fransa'nın bölgede varlığının sorgulanması konularını değerlendirmeyi amaç edinmektedir. Bu çalışmada öncelikle bölgede terörün yayılışının kökenleri ele alınacak ardından Libya Savaşı'nın Sahel'deki hareketlilik üzerindeki etkisi incelenecek ve son olarak bölgede artan "terör hareketleri" ve Fransa'nın varlığının sorgulanması anlamlandırılacaktır.

KUZEY AFRİKA'DAN SAHEL'E YAYILAN GÜVENSİZLİĞİN KÖKENLERİ

İslami Kurtuluş Cephesi (FIS) lideri Abbassi Madani'nin 27 Nisan 2019'da Cezayir'in Cezayir kentinde düzenlenen cenaze törenine binlerce kişi katıldı.

Afrika'nın kuzeyinden güneyine, doğusundan batısına kadar farklı bölgelerinde ortaya çıkan terör olaylarının kökenleri, 1990'lı yıllarda Cezayir'de yaşanan iç savaşa kadar dayandırılabilir. Cezayir'de 1992 yılı seçimlerine İslami Selamet Cephesi'nin (*Front Islamique du Salut - FIS*) katılmasının yasaklanması 1999 yılına kadar sürecek iç savaşın başlangıcı olmuş bu süreçte İslamcı savaşçıların Cezayir istihbaratına (*Département du Renseignement et de la Sécurité - DRS*) sızmasının ve ordunun Abdülaziz Bouteflika'yı Cumhurbaşkanı olarak seçmesinin ardından kaotik bir sürece girilmiştir. Öte yandan, bu süreçte ABD de Cezayir'de yaşanan olaylardan dolayı askerî rejime yaptırım uygulamıştır.¹ Ancak ABD'nin bu tutumu 11 Eylül (9/11) saldırılarının ardından derin bir dönüşüme uğramıştır. ABD'nin güvenlik algısında yaşanan bu kayda değer değişim "teröre karşı savaş" konseptini dış politika yapımının belirleyici unsuru hâline getirmiştir.

9/11 saldırılarının ardından Bouteflika'nın ilk döneminde Cezayir; Mağrip ve Sahel bölgelerindeki terörle mücadeleyi özellikle ABD ile iş birliği içerisinde olan istihbarat servisi DRS ile yürütmüştür. Bu dönemde DRS hem siyasi hem de ticari gücü elinde bulundurmuş adeta Cezayir'de devlet içinde devlet olmuştur.² Bu bağlamda Kuzeybatı Afrika'da 11 Eylül sonrası manzarayı tanımlamaya başlayan DRS - ABD istihbarat ilişkisinin en önemli sonucu, DRS'nin sözde İslamcılara hem sızma hem de bunlarla savaşma konusundaki benzersiz tecrübesinin ABD'ye deneyim, bilgi ve terör ağlarına erişim sağlaması olmuştur. Buna karşılık Batı da 1990'larda Cezayir askerî rejimine karşı uygulamakta olduğu yaptırımlar nedeniyle ihraç edilmesini yasakladığı yüksek teknoloji silah sistemlerinin ticaretini serbest bırakmıştır.

ABD-Cezayir iş birliğinin temel nedeni; en azından başlangıçta, ABD'nin enerji politikalarıyla ilgiliydi. Soğuk Savaş'ın kazananı ola-

¹ Jeremy Kennan, "How terror came to the Sahel", *New African Magazine*, 27 December 2016.

² A.g.m.

**Afrika'nın
kuzeyinden
güneyine,
doğusundan
batısına
kadar farklı
bölgelerinde
ortaya çıkan
terör olaylarının
kökenleri,
1990'lı yıllarda
Cezayir'de
yaşanan iç
savaşa kadar
dayandırılabilir.**

rak çıkan ABD'nin uluslararası sistemde hegemonyasına çarpan etkisi oluşturmaları için yabancı petrol kaynaklarına hâkim olması gerekmektedir. Nitekim dönemin ABD Başkanı George Bush'un Enerji Danışmanı Dick Cheney'nin 16 Mayıs 2011'de hazırladığı raporda (Cheney Raporu olarak bilinir) bu duruma dikkat çekiliyordu. Raporda Afrika'nın 2015 yılına kadar ABD petrol ihtalatının %25'ini sağlayacağı tahmin ediliyordu.³ Bu bağlamda ABD'nin petrol kaynaklarını güvence altına almak için Afrika'nın doğal kaynak zengini ülkeleriyle iş birliği alanlarını geliştirmesi gerekiyordu. Cezayir, gerek hidrokarbon kaynaklarına sahip olması, gerek bu kaynaklara sahip havza ülkelerine komşu olması, gerekse iç siyasi şartlarıyla siyasi, ekonomik ve askerî iş birliği mekanizmalarına açık olmasından dolayı "kullanışlı" bir müttefik olarak görülmüştür.

11 Eylül sonrasında Cezayir'in güney bölgelerinde ve Sahel'de insan kaçakçılığı olayları ortaya çıkmış, 2003 yılında 32 Avrupalı turistin kaçırılmasını takip eden süreçte benzer olaylarda artış yaşanmıştır. Bu olayların ortaya çıkardığı güvenlik boşluğunu ise ABD askerî kuvvetleri doldurmuştur. ABD 9/11 saldırıları sonrası dış politikasının merkezine koyduğu "teröre karşı savaş" yak-

laşımını "Pan Sahel İnisiyatifi" (PSI) adı altında Moritanya, Mali, Nijer ve Çad'ın Sahel eyaletlerine taşıyarak yaklaşık 1.000 askerî kuvvetini buraya konuşlandırmıştır. Bu yıllardan 2007 yılında ABD'nin Afrika Askerî Komutanlığı'nı (AFRICOM) kurana kadar İyad ag Ghali liderliğindeki Tevarik isyancı grubunun Sahel'deki eylemlerinin sayısı artmıştır. AFRICOM, PSI'yi de içine alacak şekilde ABD'nin tüm Afrika kriz bölgelerindeki askerî operasyonlarını koordine ettiği tek bir merkez olmuştur.⁴

ABD'nin Fransız Afrika'sı olarak bilinen Sahel'in batı ve orta bölgelerindeki etkinliği Ocak 2013'te Fransa'nın 3000 kişilik orduyla Mali özelinde başlattığı Serval Operasyonu'na kadar birinci plandaydı. 2014 yılında Fransa, Serval'i sonlandırsa da Barkhan Operasyonu ile birlikte askerî varlığını artırmıştır. Ancak geleneksel noktada Fransa'nın 5.100 askerîyle bölgedeki terör saldırıları ve kabileler arası anlaşmazlıkları engelleyemediği görülmektedir.⁵ Nitekim Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron da Sahel'deki askerî operasyonların Fransız ekonomisine ağır maliyetini ve buradan beklenen ekonomik katkının sağlanamadığını kavramış ve mevcut operasyonları kademeli bir şekilde durdurma noktasına gelmiştir.⁶

³ Dick Cheney, "National Energy Policy", *National Energy Policy Development Group*, 16 May 2011.

⁴ Lauren Ploch, "Africa Command: US Strategic Interests and the Role of the US Military in Africa", *Naval History and Heritage Command*, 3 April 2020.

⁵ Yaşar Demir, "Operation Barkhane: France's Afghanistan", *AA*, 17 June 2021.

⁶ Bu konu çalışmanın takip eden bölümlerinde bölgesel ve küresel mücadele bağlamında incelenecektir.

LİBYA İÇ SAVAŞININ BÖLGE GÜVENLİK ALGILARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Libya'da savaş sırasında esir alınan mahkûmların kaldığı hapishane

2011 Şubat ayında Libya'da Muammer Kaddafi'ye karşı başlayan halk gösterileri ve takip eden süreçte ortaya çıkan çatışmalar sonucunda tırmanan kriz, Sahel bölgesi başta olmak üzere tüm coğrafya üzerinde olumsuz etkiler bırakmıştır. Batıda Cezayir ve Tunus, güneyde Nijer ve Çad, güneydoğuda Sudan ve doğuda Mısır tarafından çevrelenen Libya, yüz ölçümü olarak Afrika'nın en geniş topraklarına sahip ülkelerinden birisidir. Libya'da "Şubat Devrimi" ile beraber ortaya çıkan çok sayıda kabile ve milis kökenli silahlı unsur, dönemin otorite boşluğundan faydalanarak gerek yerel anlamda gerekse bölgesel boyutta ciddi bir güvenlik krizine yol açmıştır.

2012 yılında gerçekleşen seçimler ve kurulan Ulusal Geçiş Konseyi (UGK), Libya'da devrimci gruplar ve farklı fraksiyonlar arasında kalıcı bir uzlaşığı sağlayamamış, 2014 yılında birbirine karşıt iki temel grup ortaya çıkmıştır. Doğuda Hafter liderliğindeki sözde Libya Ulusal Ordusu (LUO) ve "Libya Şafağı" güçleri

arasında başlayan çatışmalar 2015 sonrası kurulan BM destekli Ulusal Mutabakat Hükûmeti (UMH) sonrasında da devam etmiş, Nisan 2019'da Hafter güçlerinin başkent Trablus'a yönelik başlattığı işgal girişimi ile tepe noktasına ulaşmıştır. Bu süre zarfında çok sayıda yabancı/paralı asker, Sahel kuşağı ülkeleri Mali, Çad, Nijer ve Sudan'dan Libya'ya akın etmiş, bu savaşçılar özellikle Hafter'e bağlı LUO bünyesinde meşru hükûmete karşı operasyonlarda kullanılmıştır.⁷

2020 Ekim ayında 5+5 Ortak Askerî Komitesi tarafından sağlanan ateşkes, Mart 2021'de Libya Siyasi Diyalog Forumu (LSDF) öncülüğünde geçici aktörlerin belirlenmesi ile sonuçlanmıştır. Ancak hâlihazırda hemen hemen tüm bölge ülkeleri, Libya'daki yabancı/paralı askerlerin durumu ve bu milislerin ülkeden tahliye edilme süreci ile alakalı ortak kaygıları paylaşmaktadır. Bu bağlamda Sudanlı Cancavitlerin sosyal medyadan paylaştığı nefret ve şiddet söylemleri, akabinde Çad sınırında

⁷ Serhat Orakçı, "Darfur ve Libya Krizinin Sahra Cephesi", İNSAMER, 6 Temmuz 2020.

yaşanan gelişmeler birlikte Libya krizinin Sahel kuşağında yaratacağı potansiyel güvenlik sorunlarına işaret etmektedir. Bilindiği üzere Hafter saflarında savaşan Çad'da Değişim ve Uyum Cephesi (FACT) mensubu bir grup milis, Çad Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin yapıldığı gün konvoylar hâlinde ve illegal yollarla Çad sınırına geçiş yaparak seçimleri gölgede bırakmayı amaçlamıştır.⁸ Cumhurbaşkanı İdris Debi'nin sınır hattında yaşanan çatışmalar sonucunda hayatını kaybetmesi ise yabancı/paralı askerler krizinin ulaştığı boyutlara dair önemli bir ipucu niteliğindedir.

Bu kapsamda Mart ayında göreve başlayan Milli Birlik Hükûmeti'nin (MBH) temel öncelikleri arasında görülen paralı askerler sorunu, hemen hemen tüm coğrafyayı yakından ilgilendirmektedir. Krizin patlak verdiği 2011 yılından itibaren çok sayıda silahlı grup için yaşam alanı olan Libya sahası, paralı askerlerin ülkeden tahliye edilme sürecinde bölge ülkeleri için dikkate değer bir kriz alanına dönüşmektedir. Yaşanan gelişmelerin kronolojik anlamda incelenmesinde Tevarik kabilesi önemli bir başlangıç noktası teşkil etmektedir.

⁸ F.Emir Şefkatli, "Libya'da Paralı Askerler Sorunu: Çad'da Değişim ve Uyum Cephesi (FACT)", *ORSAM*, 27 Nisan 2021.

TEVARİK İSYANI VE SAHEL'E YANSIMALARI

Tuaregler Geleneksel Tören.

Tevarik isyanı, Libya iç savaşının Sahel'e bakan yüzünü anlama konusunda önemli bir gelişme olarak değerlendirilebilir. Bir etnik topluluk olarak Tevarikler, 1970'li yıllarda Kaddafi döneminde Nijer ve Mali gibi çevre ülkelerden Libya'ya getirilmiştir. Libya'nın güneyinde, Fizan bölgesinde çoğunlukta olan Tevarikleri dönemin paralı askerleri olarak nitelendirmek mümkündür.⁹ 1980'li yıllarda Kaddafi tarafından önce Çad'a daha sonrasında Lübnan iç savaşına destek amaçlı gönderilen Tevarik birlikleri, Kaddafi'nin devrildiği 2011 yılına kadar rejimin en sadık müttefikleri arasında gösterilmiştir. 2011 yılında başlayan Kaddafi karşıtı protestoların ülke genelinde sıcak çatışmalara dönüşmesiyle birlikte rejim saflarında savaşan Tevarikler, Kaddafi rejimi tarafından önemli ölçüde silahlandırılmıştır.¹⁰ NATO destekli uluslararası hava operasyonlarının başlaması ve devrimci grupların sahada

üstünlük kazanmasıyla birlikte, silahlı Tevarik gruplar Libya'yı terk etmiştir. Özellikle Zintan ve Misratalı tugayların Tevarikler üzerinde artan baskısı onların bu kararı almasında etkili olmuştur.

2011 Ağustos ayında Muhammed Necm komutasında Mali'ye geçiş yapan Tevarikli milisler, burada Azavad Ulusal Kurtuluş Hareketi'nin (MNLA) omurgasını oluşturmuştur.¹¹ Ocak 2012'de isyana kalkışan ve ülkenin kuzeyindeki (Azavad bölgesi) Timbuktu, Gao ve Kidal şehirlerinde kontrolü sağlayan Azavad ayrılıkçı hareketi, Mali içerisinde siyasi krize neden olmuş ve Devlet Başkanı Amadou Toure'nin bir darbe sonucu indirilmesine kadar uzanan süreci ortaya çıkarmıştır. Ensaruddin, el-Murabitun gibi sözde İslamcı grupların da yaşanan çatışmaları fırsat bilerek MNLA saflarına dâhil olmasıyla birlikte isyancılar, Mali topraklarının

⁹ Wolfram Lacher, Libya'nın Güneyi (Fizan) ve Bölgesel İstikrarsızlık, *ORDAF*, 25 Ağustos 2015.

¹⁰ "Arms and men out of Libya fortify Mali rebellion", *Reuters*, 10 February 2012.

¹¹ "Tuaregler Azavad'ı kurdu", *Yeni Şafak*, 7 Nisan 2012.

üçte ikisini ele geçirmiş ve başkent Bamako'ya doğru ilerlemeye başlamıştır.¹² Bu süre zarfında Tevariklerden fıkren ve fiilen ayrılan sözde İslamcı terör örgütleri Mali'nin kuzeyindeki Azavad şehri başta olmak üzere işgal ettiği bölgelerde özerk yapılar kurmuştur. Güçlenen isyancı cepheye karşı BM'nin 2085 sayılı kararı ve Mali geçici hükûmetinin talebiyle Fransız ordusu, 11 Ocak 2013'te Serval Operasyonu'nu başlatarak bölgeye yerleşmiştir.

Öte yandan, Mali, her ne kadar Libya iç savaşının olumsuz etkilerine karşı önlem almış olsa da farklı sosyal ve etnik gurupların varlığı, Fransa'nın operasyonları öncesindeki tablonun oldukça kırılgan olduğu gerçeğini değiştirmemektedir. 2012 öncesinde 10 farklı etnik grubu barındıran Mali'de radikal fikirlerin halk nezdinde yayılma potansiyeli de oldukça hızlıdır. Serval Operasyonlarında Mağrip el-Kaidesi (AQIM), el-Murabitun ve Ensar el-İslam gibi aşırılıkçı gruplara ciddi darbe vurulmuş, örgütlerin lider kadrolarının çoğu operasyonlar esnasında öldürülmüştür.¹³

Mali'de yenilgiye uğrayan radikal gruplar, kısa zaman içinde sosyal ve çevresel birçok faktörün desteğiyle Sahra çölünde ve Sahel kuşağında yayılmış ve bölge devletleri için ciddi tehdit hâline gelmişlerdir. Fransa'nın 2011 yılında başlayan Arap ayaklanmaları ve bölgede oluşan güç boşluğundan ötürü Sahel bölgesinin yeni bir Afganistan olmaması amacıyla "terörle mücadele" söylemini Barkhan Operasyonu ile birlikte daha geniş bir coğrafyaya yayması, gerek zayıf sınır denetimleri gerekse kompleks demografik yapısı gibi yerel koşulların da etkisiyle bölgeyi devlet dışı aktörler için oldukça cazip hâle getirmiştir. Diğer taraftan yoğun çöl iklimi, bölge ülkelerinde kronikleşmiş yoksulluk ve yaygın şiddet eylemleri terör gruplarının militan devşirmesi için aradığı eşsiz ortamı onlara sunmuştur. BM tarafından en çok insan kaybı verilen çatışma noktası olarak gösterilen Sahel'de Fransa öncülüğündeki askerî müdahaleden itibaren toplamda 4.000 can kaybı yaşanmıştır.¹⁴

¹² Cem Savaş, Serval ve Barkhane Operasyonlarından G5 Sahel Grubuna: Fransa'nın Sahel Kuşağında Terörizmle Mücadele Politikaları. *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi*, September 2020.

¹³ Cuesta Roca, From Operation Serval to Barkhane: Understanding France's Increased Involvement In Africa. *Journal of Political Inquiry*, April 2015.

¹⁴ Alexandra Reza, Why Are French Soldiers In The Sahel? Protesters Have an Answer, February 2020.

SAHEL'DE TERÖR HAREKETLERİ

Sahra çölünü geçerek Çad'a giden göçmenler.

Sahel bölgesinde 2013'ten bu yana sürdürülen barışı koruma ve sürdürme misyonlarında yaşanan can kayıplarına rağmen süreç içerisinde asker sayıları artırılmış, terörle mücadele stratejisi, beklenin aksine terör örgütlerinin konsolide olmalarına ve radikal hareketlerin artarak kıtanın pek çok bölgesine yayılmasına neden olmuştur. Bu bağlamda Sahel bölgesi, Suriye ve Libya'dan sonra IŞİD'in en gözde ve ideolojik açıdan bağlantılı çeşitli alt gruplar aracılığıyla bölgede faaliyet gösterdiği alanlardan biri hâline gelmiştir. İrili ufaklı pek çok terör hareketinin faaliyet gösterdiği Sahel kuşağında Fransa'nın Mali özetinde başlayan Serval ve Barkhan operasyonları başlangıçta birbirinden bağımsız hareket eden bu gruplara ciddi darbe vursa da takip eden süreçte güç kaybeden aşırı grupların

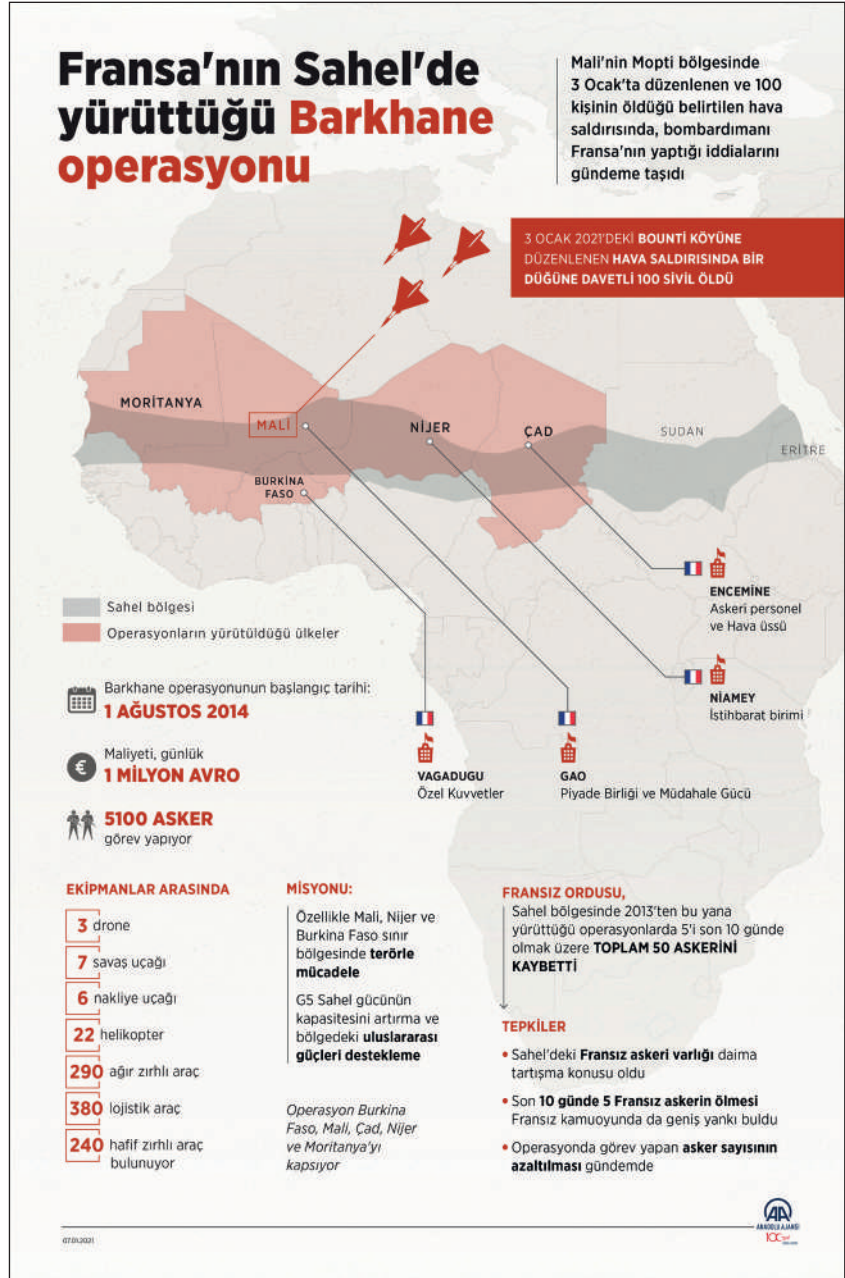
ittifak kurmasına sebep olmuştur. Aralarında mezhepsel ve ideolojik pek çok fikir ve görüş ayrılıkları olmasına rağmen Fransa'nın varlığı bu radikal grupların gözünde temel tehdit olarak algılanmış, farklı tabanlara sahip grupların tüm farklılıklara rağmen Fransa düşmanlığında birleşmesine imkân sağlamıştır.¹⁵

Örnek olarak, el-Murabitun, Ensaruddin ve Ensaru'l-İslam gibi aşırı gruplar, BM-Fransa'nın ortak operasyonlarında verdikleri kayıpların ve yönetici kadroların öldürülmesinin ardından görece daha güçlü durumda ve sayıca üstün olan Mağrip el-Kaidesi (AQIM) ile birlikte 2017 yılında Cemaat Nasrul-İslam ve'l-Müslimin (JNIM) grubunu kurmuş¹⁶ ve Mali başta olmak üzere Nijer, Çad, Moritanya ve hatta Libya'nın güneyindeki Fizan bölgesinde etkili olmaya başlamıştır.

¹⁵ "The Sahel: Key Things to Know As Security Crisis Spirals", *Al Jazeera*, February 2020.

¹⁶ Caleb Weiss and Heni Nsabia, The End of Sahelian Anomaly: How the Global Conflict Between the Islamic State and al Qaida Finally Came to West Africa. *CTC Sentinel*, July 2020.

Mağrip el-Kaidesi (AQIM), Cezayir iç savaşı sonrasında çeşitli fikir ayrılıkları sonucu dağılan gruplar tarafından kurulmuş ve ilerleyen yıllarda hareket alanını genişletmiştir.

Mağrip el-Kaidesi (AQIM), Cezayir iç savaşı sonrasında çeşitli fikir ayrılıkları sonucu dağılan gruplar tarafından kurulmuş ve ilerleyen yıllarda hareket alanını genişletmiştir. Örgütün tarihsel oluşum sürecini ele almak gerekirse 1991 yılında gerçekleşen

Cezayir parlamento seçimleri öne çıkmaktadır. Cezayir ordusu, parlamento seçimlerinin ilk turunda önemli ölçüde başarı elde etmiş olan İslami Kurtuluş Cephesi'ne (FIS) darbe yaparak bu siyasal oluşumu yer altına inmeye sevk etmiş ve bunun so-

GRUP	LİDER KADROSU	AKTİF OLDUĞU YILLAR	İLİŞKİLERİ
Mağrip el-Kaidesi (AQIM)	Abdulmalek Droukdel (öldü)	2007- günümüz	el-Kaide'nin Sahra kolu ve JNIM'in kurucu grubu
Batı Afrika'da Birlik ve Cihat Hareketi (MUJAO)	Ahmed Tilemsi (öldü), Sultan Ulbadi, Hama da Ulkeri, Adnan Ebu Valid	2011-2013	2011'de AQIM'den ayrıldı ve el-Murabitun'u kurmak üzere el-Mulatimin ile birleşti
EL-Mulatimin	Muhtar Belmuhtar	2012-2013	2012'de AQIM'den ayrıldı ve el-Murabitun'u oluşturmak için MUJAO ile birleşti
EL- Murabitun	Ebubekir el-Misri (öldü), Ahmed Tilemsi (öldü), Muhtar Belmuhtar, Muhammed Nunni (öldü)	2013-2015	2015 yılında AQIM'in Sahra koluna katıldı, JNIM'in kurucu grubudur
Ensaruddin	Iyad Ag Gali	2011-2017	2011'de Kuzey Mali'de kurulmuş cihatçı Tevarik grubu, JNIM'in kurucu grubudur
Büyük Sahara İslam Devleti (ISGS)	Adnan Ebu Velid, Abdulhakim es-Sahravi	2015-günümüz	el-Murabitun içinden çıkan İslam Devleti (İŞİD) Sahel kolu
Ensaru'l-İslam	İbrahim Dicko (öldü) Cafer Diko	2016-günümüz	JNIM'in kurucu grubu
Cemaat Nasrul-İslam ve'L-Müslimin (JNIM)	İyad Ag Gali	2017-günümüz	2017'de Ensaruddin, AQIM ve el-Murabitun'un katılımıyla ile kuruldu

Kaynak: The End of the Sahelian Anomaly: How the Global Conflict Between the Islamic State and al-Qaeda Finally Came to West Africa, 2020

nucunda FIS'in içerisinde MIA (Silahlı İslami Hareket) ve GIA (Silahlı İslami Grup) gibi silahlı terör grupları doğmuştur.¹⁷

Sivil halk nezdinde ise özellikle 2014 senesinden itibaren Mali'de Fransa'nın varlığına yönelik çok sayıda protesto meydana gelmiştir. Bu protestolar, Barkhan Operasyonu'ndan günümüze kadar düzenli ve etkin biçimde devam etmiş ve Sahel genelinde Fransa karşıtı grupların palazlanmasını sağlamıştır. Bu gruplar, "davalarını" ve savaşlarını Fransa'nın

sömürgeci geçmişi üzerinden meşrulaştırmak suretiyle, "radikalleştirilen" bölge halklarının sempatisini kazanma stratejisini benimsemiştir. Dolayısıyla bu gruplar nüfus içinde yadsınamayacak miktarda potansiyel militan mevcudiyeti olarak algılanmaktadır. Öte yandan, radikal terör gruplarının bu araçlarla kolayca halkın arasına karışabilme esnekliği bulunmaktadır. Bu heterojen yapıyı İbrahim Yayla şu sözlerle betimlemektedir; "Bir saldırıya uğruyorsunuz, hangi bölgeden saldırıya uğradığınızı biliyorsunuz ancak dönüp savaş-

¹⁷ Stephen Burgess, Military Intervention in Africa: French and US Approaches Compared. ASPJ AFRICA & FRANCOPHONIE, September 2019.

mak istediğinizde karşınıza sivil halk çıkıyor.”¹⁸ Bu durum Fransa'nın “terörle mücadele” söyleminden çok uzakta, komplike bir boyut kazanmaktadır. Çünkü Fransa sınırları içerisinde gerçekleşen 2015 Paris ve 2016 Nice saldırıları, Fransa'nın o dönemki Cumhurbaşkanı Hollande tarafından direkt olarak Sahel bölgesi ile ilişkilendirilmiş ve Barkhan Operasyonu'na yönelik askerî angajman ve kapasite artırılmıştır. Ancak buradaki yerel dinamikler göz ardı edilerek, uzlaşma ve diğer girişimlerden önce yapılan askerî müdahaleler halkın kin ve öfkesini tırmandırmaya yetmiştir. Günümüzde Cumhurbaşkanı Macron tarafından pek çok kez gündeme getirilen “İslam karşıtı” ve “İslam'ın radikalleşmesi” odaklı söylemin, terör ve şiddet eylemlerinin menşesinde dini sembollerini araması da benzer şekilde sığ bir terörle mücadele yaklaşımını gözler önüne sermektedir.

Bu doğrultuda, Mali'de ve bölge genelinde bu sözde İslamcı grupların genç nüfusa ulaşma ve onları kendi tarafına çekme konusunda bölge hükümetlerinden daha aktif ve başarılı oldukları söylenebilir. Bu durumun çeşitli sebepleri vardır. Birincisi; geniş yüz ölçümü ve çöl iklimine sahip Mali, Nijer ve Çad gibi ülkeler, bağımsızlık sonrasında üniter devlet yapısını benimsemiştir. Farklı etnik, dini ve sosyolojik değişkenleri olan ülkelerde üniter devlet anlayışının işlevsellik kazanması ihtimali oldukça güçtür. Bir sömürge mirası olarak bölgeye dayatılan bu durum, meydana gelen birçok çatışmanın başat unsurlarından biridir. Çatışmaların çözümü ve kaynakların eşit dağılımı gibi konularda etkili olabilen adem-i merkeziyetçi yönetim anlayışının bölgede uygulanması

önündeki engellerden birisi olarak, sistemin dönemin sömürgeci gücü Fransa'nın ekonomik ve politik çıkarlarıyla ters düşmesi olduğu da söylenebilir.¹⁹

Kaynak zengini ülkelerde çoğu zaman doğal kaynaklardan elde edilen gelirlerin dağıtılması konusunda ciddi sorunlar doğuran bu yapı, ülkeler içinde bazı fakir bölgelerin daha da fakirleşmesine ve tam tersine gelişmiş bölgelerin daha da gelişmesine sebep olmaktadır. Bu durumu yine kendi çıkarları doğrultusunda kullanan terör grupları, halk tarafından Fransa'nın “kukla” hükümetleri olarak görülen devletlerin ulaşamadıkları noktalara hizmet götürerek yerel anlamda kendi adem-i merkeziyetçi mekanizmalarını kurmaktadır.²⁰

İkincisi; Sahel bölgesinde ve Mali özelinde kamu diplomasisi araçlarını aktif olarak kullanabilen AQIM ve JNIM gibi aşırıılıkçı gruplar, bölgedeki kabile ve aşiret gibi yerel aktörler ile temas kurarak etkisini artırmaktadır. AQIM ve el-Murabitun gibi örgütler, yerel temsilcileri aracılığıyla bölge halkları arasındaki ihtilafı ve Fransa/yabancı karşıtlığını körükleyerek radikal fikirlere yatkın gençleri kendi saflarına çekmektedir.²¹ Aynı şekilde, Fransızca resmi dil olmasına rağmen Mali'nin kuzeyindeki okul ve medreselerde eğitim dili Arapçadır. Bu bölgelerde etkin olan sözde İslamcı ve radikal terör örgütleri bu tip yumuşak güç unsurlarını kullanmakta ve kuzey-güney ayrışmasını alevlendirmektedir. Bunun haricinde pek çok yerel dergi ve gazete AQIM ve Ensaruddin gibi gruplar tarafından kontrol edilmekte ya da bu örgütlere sempatiyle yaklaşmaktadır. Bu kapsamda JNIM kurucusu Ag Gali, bu gazetelerden birine verdiği röportajda Fransa'yı

¹⁸ Anna Schmauder & Anna van der Meulen, The Fight Against Terrorism in the Sahel Revisited, October 2020.

¹⁹ Loic Bisson, Decentralisation and Inclusive Governance in Fragile Settings. Clingendael Institute, May 2020.

²⁰ Anna Schmauder & Anna van der Meulen, The Fight Against Terrorism in the Sahel Revisited, October 2020.

²¹ Michele Bos and Jan Melissen, Rebel diplomacy and digital communication: public diplomacy in the Sahel. International Affairs, June 2019.

açıkça tehdit ederek Fransa'nın tarihi ve kadim düşmanları olduğunu hatırlatmış, Çad, Fildişi Sahilleri, Burkina Faso, Senegal ve Nijer gibi ülkeleri Fransa'ya olan destek vermekle suçlamıştır.²²

Fransa, terörle mücadele söylemi adı altında neo-kolonyal bir güç olarak bölgedeki varlığını sürdürürken, Sahel'de faaliyet gösteren terör gruplarının Mali, Nijer ve Çad'da hükümetlerle müzakere masasına oturmasını engellemektedir. JNIM ve IŞİD Sahra kolu ISGS, Mali hükümetiyle çözüme yönelik müzakere görüşmelerine başlamak için Fransız birliklerinin ülkeyi terk etmesini şart koşturmaktadır.²³ Bunun karşılığında Fransa, ISGS'yi Avrupa'daki

terör olaylarının bir numaralı sorumlusu olarak göstermekte ve örgüt üzerindeki baskıların Sahel genelinde artırılması gerektiğine inanmaktadır. Aynı şekilde Fransa, ISGS militanlarının Libya'daki kaos ortamını fırsat bilerek Akdeniz üzerinden Avrupa'ya geçtiğini ve burada terörist faaliyetler içinde olduğunu iddia etmektedir.²⁴ Barkhan kapsamında 2020 Haziran ayında ISGS ve AQIM'in aktif olduğu bölgelere yönelik gerçekleştirilen operasyonlar, Macron ve Fransa'nın güncel tutumunu anlamak adına önemlidir. Dolayısıyla Fransa'nın bu örgütlerle silahlı mücadele etme konusundaki ısrarı radikal gruplar ve devlet arasındaki muhtemel görüşmeleri aksatmakta ve çözümü geciktirmektedir.

²² A.g.e.

²³ Caleb Weiss and Heni Nsobia, The End of Sahelian Anomaly: How the Global Conflict Between the Islamic State and al Qaida Finally Came to West Africa. CTC Sentinel, July 2020.

²⁴ Financial Times. Why Macron's Attempt to Reset French Ties to Africa Has Hit Trouble, October 2020.

FRANSA'NIN SAHEL BÖLGESİNDEKİ JEOPOLİTİK VARLIĞI

Mali'nin 60. Bağımsızlık Yıl Dönümü esnasında Fransa karşıtı sloganlar.

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından yaşanan dekolonizasyon süreci, Sahel ülkelerini de etkisi altına almıştır. Bu kapsamda Fransa'nın sömürge yönetimi altında olan bu ülkeler, bağımsızlık sonrasında da siyasi, ekonomik ve toplumsal alanlarda Fransa'nın etkisi altında kalmaya devam etmiştir. Fransız şirketleri söz konusu ülkelerde hidrokarbon rezervleri, telekomünikasyon, liman, hava yolları ve demir yolları, perakendecilik gibi sektörlerde varlık göstererek bu ülkelerin ekonomik alt yapılarında etkili birer oyuncu olmaya devam etmiştir. Ancak o günden bu yana söz konusu ülkelerde Fransa'nın ve diğer batılı aktörlerin varlığı her dönemde sorgulanmıştır. Bu durumun son yıllarda Sahel ülkelerinde yaşayan toplumlar nezdinde artış eğiliminde olduğu gözlemlenmektedir.

Bunun pek çok sebebi olduğundan bahsedilebilir ancak bu argümanı bağımsızlık sonrası dönemin Senegal Dışişleri Bakanı Dudu Tiam'ın şu sözleri anlamlandırmaktadır; "Ye-

ter, biçimden öteye geçmeyen bağımsızlık. Biz ekonomik ve sosyal alanlarda egemenlik haklarımızı kazanmaya yönelmedikçe gerçek bağımsızlığa kavuşamayız."²⁵ Fransa'nın bu bölgedeki varlığını hâlen siyasi, ekonomik ve askeri bağlamlarda sürdürdüğü görülmektedir. Bu anlamda Fransa'nın bölgeyle angajmanlarında kullandığı enstrümanlardan birisi de Fransız Frangı'dır.

Fransa, Sahel ülkelerinin bağımsızlık sonrası süreçlerinde finans kapital noktasında da hâkimiyetini sürdürmektedir. Fransa bunun alt yapısını 1930'lar ve 1940'lar boyunca oluşturmuş ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında 1944 yılında imzalanan Bretton Woods anlaşmasıyla da sağlamlaştırmıştır. Öyle ki Fransa 1943'te Cezayir'de bulunan Serbest Fransa Merkez Fonu (Caisse Centrale de la France Libre) vasıtasıyla banknotlar basarak paranın dolaşımını sağlamış ve Bretton Woods anlaşmasıyla da bu para birimini Amerikan dolarına

²⁵ Kaan Devecioğlu, "Batı Afrika'da Nüfuz Kaybeden Fransa Yeni Taktikler Deniyor", *Anadolu Ajansı*, 24 Ocak 2020.

konvertibl etmiştir.²⁶ Bunun sonucunda hem Fransız şirketler bu ülkelerde rahat bir şekilde yatırımlarını genişletme fırsatı yakalamış hem de Fransa bölgedeki jeopolitik hegemonyasını sürdürmüştür.

CFA (Afrika Finans Topluluğu) frangı, günümüzde Avrupa Birliği'nin para birimi olan euroya karşı ayarlanabilen sabit bir paritede belirlenmektedir. Ayrıca Sahel ülkeleri bağlamında Batı Afrika Merkez Bankası (*Banque Centrale des Etats de l'Afrique de l'Ouest*) ve Fransız Merkez Bankası arasında sermaye hareketliliği de bulunmaktadır.²⁷ Bu çerçevede oluşturulan Sahel ülkelerindeki finans kapitalin yapısı Fransa'nın sömürge sürecindeki haklarını günümüzde de sürdürmesine imkân sağlamakta ve bu ülkelerin ham madde kaynaklarına değerinin altında erişebilmektedir. Dolayısıyla Fransa'nın Sahel kuşağı ülkelerinin ham maddelerine erişimini kolaylaştıran bu

yapı, ilgili ülkelerin ona bağımlı kalmasını sağlamış ve bu ülkelerde az gelişmişlik sorununa yol açmıştır.

CFA sistemi vasıtasıyla sömürgeleştirilen Sahel ülkelerinde tarih boyunca sürdürülen bu adaletsiz yapıya karşı "pan-afrikanist" hareketler ortaya çıksa da Fransa tarafından darbe veya başka yollarla engellenmiştir. Bununla beraber, son yıllarda Sahel ülkelerini de içine alan Batı Afrika Ülkeleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS) tarafından sömürge mirası olan CFA'ya karşı millî para birimi olarak sunulan "eko"ya geçiş henüz başarılı olamamıştır.²⁸ ECOWAS'a üye ülkeler arasındaki anlaşmazlıklardan dolayı bir türlü ortak bir paydada buluşamayan ülkeler, son olarak CFA para biriminin ortadan kalkacağı tarihi 2027 olarak duyurmuş ve 2022-2026 dönemini geçiş aşaması olarak belirlemiştir.²⁹

²⁶ Louise Lombard ve Tatiana Carayannis. "Making Sense of CAR: An Introduction." In Making Sense of the Central African Republic, Ed. Tatiana Carayannis and Louise Lombard, London: Zed Books, 2015, s. 1-16.

²⁷ Jean-Claude Tchatchouang, "The CFA Franc Zone: A Biography", *The Oxford Handbook of Africa and Economics, Volume 2, Policies and Practices*, 2014.

²⁸ Kaan Devocioğlu, "CFA: Fransa'nın Afrika'daki yeni sömürgecilik anlayışı", *Anadolu Ajansı Analiz*, 04.10.2019.

²⁹ "ECOWAS ülkeleri ortak para 'eco' kullanımını 2027'ye erteledi", *NTV*, 21.06.2021.

FRANSA'NIN SAHEL'DEKİ ASKERİ VARLIĞI VE JEOPOLİTİK MÜCADELE

Mali'de operasyonlara katılan Fransız komandoları.

Kuzey Afrika'dan Mali özelinde Sahel bölgesine kadar geniş bir coğrafyaya yayılan aşırılıkçı hareketler, bu bölge ülkelerinde siyasi, askerî ve ekonomik nüfuzu bulunan Fransa'nın asker sayısını artırmasını meşrulaştırmıştır. Önceki bölümlerde ayrıntılı bir şekilde açıklandığı gibi bu süreçte Fransa, Mali devletinin davetiyle önce Serval, bir yıl sonra da Barkhan Operasyonu ile günümüzde 5.100 askeriyle Mali özelinde Sahel ülkelerine konuşlanmıştır.³⁰

Fransa'nın askerî operasyonlarının yanı sıra, Birleşmiş Milletler, ABD, Avrupa ve G5 Sahel İnisiyatifi olarak bilinen bölge ülkelerinin askerlerinin katıldığı barışı koruma operasyonları da devam etmektedir. Ancak Fransa, 2013 yılından bu yana sürdürülen operasyonlardan kayda değer bir sonuç alınamamasından ve diğer Avrupalı ülkelerin desteğinin yetersizliğinden dolayı Sahel Operasyonlarını sürdürme noktasında endişelere sahiptir. Buna

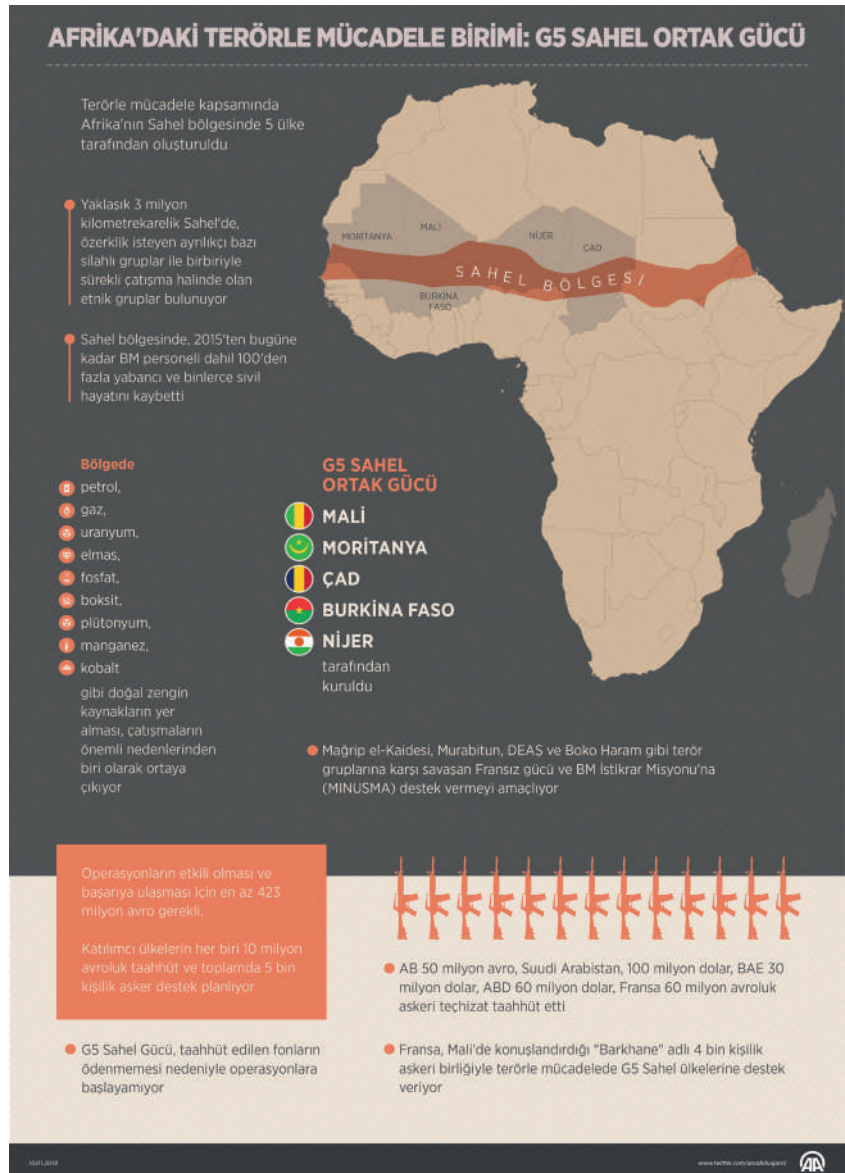
ek olarak, Fransa'nın Sahel Operasyonlarına önemli destek sağlayan Çad Cumhurbaşkanı İdris Debi'nin cephe hattındaki çatışmada hayatını kaybetmesi, Mali'de bir yıl içinde ikinci bir darbenin yaşanmasının ardından Fransa ile ilişkilerin zedelenmesi ve buradaki savaşın Fransız ekonomisi için ağır sonuçlarının ortaya çıkmasıyla Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron, askerî operasyonların bölgedeki yönetim krizini çözemediğini belirterek askerlerini geri çekmeyi planladığını açıklamıştır.³¹

Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron, G5 Sahel ülkeleri liderleri ile düzenlenen çevrim içi zirve sonrasında, Paris ziyaretinde bulunan Nijer Cumhurbaşkanı Muhammed Bazoum ile ortak basın toplantısı düzenlemiştir. Bu kapsamda 10 Haziran'da Barkhan Operasyonu'nu ve tamamlayacaklarını ve Mali'deki askerî üslerini 2021 sonunda aşamalı olarak kapatmaya başlayacaklarını açıklayan Macron, Sahel'de 3 bine yakın asker bulundurmaya

³⁰ Yaşar Demir, "Operation Barkhane: France's Afghanistan", AA, 17 June 2021

³¹ Kizzi Asala, "French President Macron declares end of Barkhane Operation In Sahel", Africanews, 10.06.2021.

Çin'in bölgedeki ekonomik yükselişinin yanı sıra Afrika ülkelerinin askerî bürokrasi kademelerinde etkili olma çabası , öte taraftan Rusya'nın da mevcut askerî eğitim iş birliği anlaşmalarını güçlendirmesi, bölgedeki batı varlığının oluşturacağı en ufak bir boşluğu kullanarak üstünlük sağlaması doğal bir süreç olabilecektir.

sürdüreceklerini sözlerine eklemiştir.³²

Mali'de dokuz ay önce darbe yapan askerlerin komutanı olan Asimo Goita geçici yönetimin cumhurbaşkanı ve başbakanına ikinci bir darbe yaptıktan sonra Emanuel Macron, Fransız birlik-

lerini bölgeden geri çekeceğini açıklamıştır. Ancak takip eden süreçte Fransa Savunma Bakanı, Mali geçiş makamları ve bölge ülkeleriyle yapılan görüşmelerin ardından operasyonlara devam edileceğini duyurmuştur.³³ Fransa Savunma Bakanı'nın bu

³² "Fransa, Mali'deki askeri üsleri kapatacak", *TRT Haber*, 09.07.2021.

³³ "France resumes joint military operations in Mali", Al Jazeera, 03.07.2021.

açıklamasından sonra Macron'un çekilmenin detaylarını vermesi, çeşitli ulusların askerlerinden oluşan ve yarısı Fransız askeri olan Takuba ordusunun güçlendirilmesi gerektiği konusundaki açıklaması birlikte düşünülmelidir. Bu bağlamda Fransa'nın 5.100 askeriyle buradaki yükün büyük çoğunluğunu tek başına üstlenmek istememesinden dolayı diğer aktörlerle pazarlık ettiği de düşünülebilir.

Diğer taraftan Fransa'nın Mali'deki askeri operasyonlarını durdurumaktan vazgeçmesinin arka planında, bilhassa son yıllarda Sahel bölgesinde Rusya ve Çin nüfuzunun artış eğiliminden duyulan endişe de olabilir. ABD'nin Fransız ve Birleşmiş Milletler kuvvetlerine Nijer'deki Agadez Drone üssünden istihbarat desteği sağladığı ve Takuba ordusuna katılmaktan çekindiği bilinmektedir. Bu ortamda Çin'in bölgedeki ekonomik yükselişinin yanı sıra Afrika ülkelerinin askeri bürokrasi kademelerinde etkili olma çabası³⁴, öte taraftan Rusya'nın da mevcut askeri eğitim iş birliği anlaşmalarını güçlendirmesi, bölgedeki batı varlığının oluşturacağı en ufak bir boşluğu kullanarak üstünlük sağlaması doğal bir süreç olabilecektir.

Nitekim Macron, Orta Afrika Cumhuriyeti'ndeki varlığını Rus Wagner şirketine kaptırmıştır.³⁵ Dolayısıyla Fransa, Afrika'daki en önemli

etki merkezlerinden birisi olan Sahel'i de Rusya'ya kaptırmamak için elinden gelen çabayı harcayacak ve çekilmenin farklı alternatiflerini değerlendirecektir. Bu noktada Macron'un son dönemdeki açıklamalarından hareketle, alternatiflerden en kuvvetlisi Avrupa ve ABD'nin bölgede yürütülen operasyonlara daha etkin bir şekilde katılmasını sağlamak olabilir. Nitekim 600 askerlik Takuba kuvvetlerinin 300'ünü Avrupa ülkeleri oluşturmaktadır. Dolayısıyla Fransa bir yanda Sahel'deki askeri mevcudiyetini korurken diğer yanda bölgenin "derinliklerinde" boğulma tehlikesini engelleme çabası içerisinde.

Bu endişe, yakın dönemde bazı bölge ülkelerinde yaşanan gelişmelerle daha da gün yüzüne çıkmıştır. Mali'de gerçekleşen protestolarda Fransa bayrakları yakılmış ve Rusya yanlısı sloganlar atılmıştır.³⁶ Altın, uranyum ve diğer mineral rezervleri açısından zengin olan Sahel bölgesinden Fransa'nın çekilmesiyle oluşan boşluğun doldurulması noktasında Rusya'nın istekli olacağı açıktır. Bu denklemde özellikle ABD'nin buna izin vermek istemeyeceği de söylenebilir. Mevcut durumda Fransa, Birleşmiş Milletler ve yerel kuvvetlere istihbarat desteği veren ABD, uluslararası barış gücü koalisyonuna daha fazla katılım sağlayarak bölgedeki stratejilerini güncelleyebilir.

³⁴ Judd Devermont, Marielle Harris and Alison Albelda, Measuring Chinese and U.S. Engagement with African Security Chiefs, *CSIS Briefs*, August 2021.

³⁵ فرنسا تنهياً للانسحاب من مواجهة الجهاديين في الساحل دون بدائل (Faransa tatahayaa lilinsihab min muvachahat al cihadiyyin fissahil dune bedayil), *London El Arab*, 09.07.2021.

³⁶ "Mali: Protesters call for French troops to leave, some call for greater Russia cooperation", *Africanews*, 26.06.2021.

SONUÇ

Çad'daki Sahel-Sahra Devletleri Zirvesi.

Kuzey Afrika'dan Sahel'e yayılan güvensizlik, bölge devletlerinin kalkınmasını ciddi anlamda olumsuz etkilemektedir. Uranyum, altın, petrol ve diğer mineral doğal kaynaklar açısından oldukça zengin olan bölge ülkeleri, yaklaşık 20 yıldır terör olaylarının ve bunları engellemek amacıyla müdahil olan Fransa öncülüğündeki barışı koruma ve sürdürme operasyonlarının başarısızlığına sahne olmaktadır. Sahel ülkelerinin İkinci Dünya Savaşı sonrasında batılı güçlerin dekolonizasyon politikasıyla bağımsızlıklarını kazanmalarının, sömürgeci güçlerin siyasi, ekonomik ve toplumsal nüfuzunu engelleme açısından bir karşılığının olmadığı görülmektedir. Bu durum, bölge ülkelerinde batının varlığına karşı doğal bir tepki doğurmaktadır. Bu tepki, batının siyasi, ekonomik ve toplumsal nüfuzuna ek olarak askerî angajmanını da artırdığı, buna karşılık bu grupların etki alanını genişletmesini kolaylaştırdığı bir kısır döngüye dönüşmüştür.

Zengin doğal kaynakların varlığına rağmen kalkınamayan bölge ülkelerinde yaşayan halklar, bunun sorumlusu olarak batılı ülkeleri

görmekte ve barışı koruma ve sürdürme operasyonlarını işgal olarak değerlendirmektedir. Fransa'nın Sahel'de başlattığı Serval Barışı Koruma Operasyonu'nda Mağrip el-Kaidesi (AQIM), el-Murabitun ve Ensar el-İslam gibi grupların liderlerinin öldürülmesinin, bu yapıların militanlaşması sürecine çarpan etkisi yarattığı söylenebilir. Nitekim takip eden süreçte bu durum fark edilmiş, Sahel'in farklı bölgelerini tutan bu gruplara karşı Fransa Barkhan Operasyonu'yla bölgedeki askerî gücüne takviye yapmıştır. Günümüze kadar pek çok batılı ve bölgesel güç Sahel'in yeni bir Afganistan olmasını engellemek amacıyla Birleşmiş Milletler ve Afrika Birliği çatısı altında barışı koruma misyonları oluşturarak buradaki asker sayısını artırmış olsa da güvensizlik ortamı son bulmamıştır. Dolayısıyla bölgedeki güvensizlik sarmalının doğurduğu kriz, her geçen gün tırmanmaktadır. Günümüzde barışı koruma ve sürdürme operasyonlarının etkisizliğinin ve bilhassa Mali'de Fransa'nın varlığına karşı artan protesto gösterilerinin Fransa'yı da Sahel stratejisinde güncelleme yapmaya zorladığı görülmektedir.

Fransa Cumhurbaşkanı Emanuel Macron, Sahel'de Barkhan Operasyonu kapsamında bulunan 5.100 personellik ordusundaki sayıyı kademeli olarak azaltacağını ve 3.000'e çekeceğini duyurmuştur. Bunun arka planında Sahel'deki operasyonların Fransız maliyesine ve insan kaynağı üzerindeki baskısı, operasyonların etkisizliği, bölge ülkelerindeki halklar nezdinde Fransa karşıtlığının artışı ve Macron'un son yıllarda Avrupa ülkelerinden buradaki operasyonlara Takuba ordusu bağlamında katkı talebi yatmaktadır. Ancak 600 askerî personelden 300'ünün Fransız olduğu Takuba gücüne karşı Avrupalı ülkeler sıcak bakmamaktadır. Dolayısıyla Fransa'nın oluşturacağı bu boşluğu son yıllarda Sahel ülkeleriyle askerî iş birliği anlaşmaları imzalayan

Rusya'nın ve bilhassa son 30 yılda Afrika'da ekonomi temelli bir yükseliş gösteren Çin'in doldurabileceği ihtimal dâhilindedir. Ancak Avrupa ülkelerinin bölgedeki etkinliğinden bağımsız olarak ABD'nin Rusya veya Çin'in söz konusu boşluğu doldurmasına izin vermek istemeyeceği belirtilebilir. Washington yönetimi bu çerçevede bazı askerî adımları da hayata geçirmektedir. Örnek vermek gerekirse ABD'nin Sahel operasyonları bağlamında Ni-ger'in Agadez bölgesindeki insansız hava aracı üssünden barışı koruma ve sürdürme operasyonlarına istihbarat desteği sağladığı görülmektedir. Buradan hareketle ABD'nin mevcut konjonktürde isteksiz olsa da ilerleyen süreçte mevcut kapasitesini artırarak bu boşluğu doldurabileceği düşünülebilir.

KAYNAKÇA

- Alexandra Reza, "Why Are French Soldiers In The Sahel? Protesters Have an Answer", February 2020.
- Anna Schmauder & Anna van der Meulen, "The Fight Against Terrorism in the Sahel Revisited", October 2020.
- "Arms and men out of Libya fortify Mali rebellion", *Reuters*, 10 February 2012.
- Caleb Weiss and Heni Nsabia, "The End of Sahelian Anomaly: How the Global Conflict Between the Islamic State and al Qaida Finally Came to West Africa". *CTC Sentinel*, July 2020.
- Cem Savaş, "Serval ve Barkhane Operasyonlarından G5 Sahel Grubuna: Fransa'nın Sahel Kuşağında Terörizmle Mücadele Politikaları". *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi*, Eylül 2020.
- Cuesta Roca, "From Operation Serval to Barkhane: Understanding France's Increased Involvement In Africa". *Journal of Political Inquiry*, April 2015.
- Dick Cheney, "National Energy Policy", *National Energy Policy Development Group*, 16 May 2011.
- "ECOWAS ülkeleri ortak para 'eco' kullanımını 2027'ye erteledi", *NTV*, 21.06.2021.
- Yaşar Demir, "Operation Barkhane: France's Afghanistan", *AA*, 17 June 2021
- F.Emir Şefkatli, "Libya'da Paralı Askerler Sorunu: Çad'da Değişim ve Uyum Cephesi (FACT)", *ORSAM*, 27 Nisan 2021.
- "France resumes joint military operations in Mali", *Al Jazeera*, 03.07.2021.
- Judd Devermont, Marielle Harris and Alison Albelda, Measuring Chinese and U.S. Engagement with African Security Chiefs, *CSIS Briefs*, August 2021.
- "Fransa, Mali'deki askeri üsleri kapatacak", *TRT Haber*, 09.07.2021.
- Jean-Claude Tchatouang, "The CFA Franc Zone: A Biography", *The Oxford Handbook of Africa and Economics*, Volume 2, Policies and Practices, 2014.
- Jeremy Kennan, "How terror came to the Sahel", *New African Magazine*, 27 December 2016
- Kaan Devecioğlu, "Batı Afrika'da Nüfuz Kaybeden Fransa Yeni Taktikler Deniyor", *Anadolu Ajansı*, 24 Ocak 2020.
- Kaan Devecioğlu, "CFA: Fransa'nın Afrika'daki yeni sömürgecilik anlayışı", *Anadolu Ajansı Analiz*, 04.10.2019.
- Kizzi Asala, "French President Macron declares end of Barkhane Operation In Sahel", *Africanews*, 10.06.2021.
- Lauren Ploch, "Africa Command: US Strategic Interests and the Role of the US Military in Africa", *Naval History and Heritage Command*, 3 April 2020.
- Loic Bisson, Decentralisation and Inclusive Governance in Fragile Settings. Clingendael Institute, May 2020.
- Louise Lombard ve Tatiana Carayannis. "Making Sense of CAR: An Introduction." In Making Sense of the Central African Republic, Ed. Tatiana Carayannis and Louise Lombard, *London: Zed Books*, 2015, s. 1–16.
- "Mali: Protesters call for French troops to leave, some call for greater Russia cooperation", *Africanews*, 26.06.2021.

Michele Bos and Jan Melissen, Rebel diplomacy and digital communication: public diplomacy in the Sahel. *International Affairs*, June 2019.

Serhat Orakçı, "Darfur ve Libya Krizinin Sahra Cephesi", İNSAMER, 6 Temmuz 2020.

Stephen Burgess, "Military Intervention in Africa: French and US Approaches Compared", *ASPJ AFRICA & FRANCOPHONIE*, September 2019.

"The Sahel: Key Things to Know as Security Crisis Spirals", *Al Jazeera*, February 2020.

"Tuaregler Azavad'ı kurdu", *Yeni Şafak*, 7 Nisan 2012.

"Why Macron's Attempt to Reset French Ties to Africa Has Hit Trouble", *Financial Times* October 2020.

Wolfram Lacher, Libya'nın Güneyi (Fizan) ve Bölgesel İstikrarsızlık, *ORDAF*, 25 Ağustos 2015.

Yaşar Demir, "Operation Barkhane: France's Afghanistan", *AA*, 17 June 2021.

فرنسا تنتهياً للانسحاب من مواجهة الجهاديين في الساحل دون بدائل (Faransa tatahayaa lilinsihab min muvacahat al cihadiyyin fissanhil dune bedayil)", *London El Arab*, 09.07.2021.

NOTLAR

[illegible]

www.orsam.org.tr

[orsamorgtr](https://www.youtube.com/orsamorgtr)